

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele osakond

Sandra Sternhof

Kõneaktiverbid otsekõne saatelauses
Viivi Luige romaanis „Seitsmes rahukevad“

Bakalaureusetöö

Juhendaja Eva Velsker

Tartu 2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Ilukirjanduse keel	5
1.1. Ilukirjanduse keel teiste allkeelte taustal.....	5
1.2. Tegelaskõne vahendamine	6
2. Verbide liigitamise võimalusi	10
3. Viivi Luik.....	15
3.1. Viivi Luige elu ja looming	15
3.2. Romaan „Seitsmes rahukevad“	17
4. Uurimismeetod ja -materjal.....	19
5. Kõneaktiverbid Viivi Luige romaanis „Seitsmes rahukevad“	21
5.1. Verbide liigitus	21
5.2. Verbide kvantitatiivne analüüs.....	24
5.3. Verbid tegelaste iseloomustamisel	35
Kokkuvõte	41
Kirjandus	43
Reporting Verbs in the Reporting Clauses of Direct Speech in Viivi Luik’s Novel „The Seventh Spring of Peace“. Summary	45
Lisad	47

Sissejuhatus

Käesolev uurimus käsitleb kõneaktiverbide esinemist Viivi Luige romaani “Seitsmes rahukevad” otsekõne saatelausetes. Teema pakkus välja töö juhendaja, kuna talle oli silma torganud Viivi Luige eripärane keelekasutus selles teoses. Jääb mulje, et Luik on kasutanud rohkesti ekspressiivseid verbe. Samuti tundub esmapilgul, et otsekõne saatelaused asuvad pigem otsekõne ees, kuigi tavaprasem on romaanides kasutada saatelauseid otsekõne järel. Selleks, et olla kindel, et Viivi Luige keelekasutus tõepoolest erineb ekspressiivsuse ja saatelausete paigutuse poolest teistest autoritest ja teostest, oleks vajalik teha suurem korpusuuring, mis käesolevast tööst jääb siiski välja. Samuti on oluline ära märkida, et lähema uurimise alla võetakse ainult kõneakti väljendavad verbid ja ka need täiendavate laienditeta.

Varem eesti keeles sellist uurimistööd kirjutatud ei ole. Küll aga võib leida uurimusi saatelausete verbide kohta võõrkeeltes. Sel teemal on kirjutanud näiteks Pablo Ruano San Segundo uurimused “Reporting Verbs as a Stylistic Device in the Creation of Fictional Personalities in Literary Texts” (2017) ning “A corpus-stylistic approach to Dickens’ use of speech verbs: Beyond mere reporting” (2016), Rosario Caballero ja Carita Paradis “Verbs in speech framing expressions: Comparing English and Spanish” (2017) ja Maeve Eberhardt “Gendered representations through speech: The case of the *Harry Potter* series” (2017). Valdavalt on tegu küll korpusuuringutega, mille maht on olnud väga erinev, aga põhimõtteliselt loodi ka käesoleva töö jaoks uuritaval romaanil põhinev korpus, mida analüüsimiseks kasutati.

Töö eesmärk on uurida otsekõne saatelausete kõneaktiverbide kasutust. Täpsemalt, milliseid verbe on teoses kasutatud, kui palju esineb erinevaid verbe, kas rohkem on ekspressiivseid või neutraalseid verbe, kas saatelaused asuvad pigem otsekõne ees või taga ning kas verbide kasutus erineb sõltuvalt tegelasest.

Uurimistöö hüpotees on järgmine: Viivi Luige romaanis “Seitsmes rahukevad” on autor kasutanud otsekõne saatelausetes pigem ekspressiivseid verbe, samuti saatelaused pigem eelnevad kui järgnevad otsekõnele.

Uurimuse aluseks on Viivi Luige romaan “Seitsmes rahukevad”. Töös kasutatakse teose esmatrükki aastast 1985, eeldades, et hilisemates trükkides võib olla tehtud rohkem muudatusi. Uurimuses on kombineeritud kvantitatiivset ja kvalitatiivset lähenemist.

Tööl on viis sisulist peatükki, millest esimene peatükk tutvustab ilukirjanduskeelt ja tegelaskõne vahendamise võimalusi üleüldiselt. Teine peatükk tutvustab verbide liigitamise võimalusi ning kolmandas peatükis antakse ülevaade Viivi Luige elust ja loomingust. Neljas ja viies peatükk keskenduvad teose analüüsimisele. Neljandas peatükis antakse ülevaade uurimismaterjalist ja -meetodist. Viiendas peatükis esitatakse romaanis esinevate kõneaktiverbide liigitus, sellele tuginev kvantitatiivne analüüs ning verbide kasutamise olulisus tegelaste iseloomustamisel.

1. Ilukirjanduse keel

1.1. Ilukirjanduse keel teiste allkeelte taustal

Igas keeles on paljudel sõnadel ja vormidel mitmeid erinevaid variante, näiteks sõnavaras on hulganisti sünonüüme, erinevates piirkondades elavad inimesed ei häälda üht ja sama sõna alati samamoodi ja ka lause ülesehitus võib vastavalt olukorrale erineda. Keelejooned, mis moodustavad püsivad kooslused, moodustavad ühe keele allkeeled. (Hennoste, Pajusalu 2013: 11–13)

Allkeele mõiste on Tiit Hennoste ja Karl Pajusalu (2013: 12) õpikus defineeritud järgmiselt: „Allkeel on keele variant, mida kasutatakse järjekindlalt teatud kasutussituatsioonides või inimrühmades ning millel on omad keelelised kasutusnormid või -normingud.“ Allkeeli liigitatakse peamiselt kolmelt aluselt, milleks on keelenormingute olemasolu, kasutussituatsioon ning kasutajate omadused. Eesti keeles on mitmeid allkeeli, näiteks suuline keel, netikeel või murded. (Hennoste, Pajusalu 2013: 13–15)

Kirjanduses, eriti proosatekstides kasutatavat keelt peetakse kirjakeeleks, ent tegelikult on ka ilukirjanduse keel üks allkeel, mis hõlmab teisi allkeeli ja sisaldab nii kirjakeelt, murdeid kui ka erinevaid registreid. Kirjandus jaguneb ühiskeelseks ja murdekeelseks kirjanduseks. Ühiskeelne kirjandus sisaldab erinevaid allkeeli, oluline vahe on autori- ja tegelaskõne vahel. Eesti proosas sai 20. sajandi alguses tavaks, et autorikõne järgib kirjakeele norminguid, tegelaskõnes kasutasid mitmed autorid aga erinevaid allkeeli. (Hennoste, Pajusalu 2013: 133)

Ilukirjanduskeelele on omane kujundlikkus, värvikas sõnastus ja lausestus. Kasutatakse võrdluseid ja metafoore. (Kern, Võik 2014: 44) Teksti rõhuasetus on peamiselt kirjaniku mõtetel ja tunnetel, mis toetub nii realselt kogetule kui fantaasiale (Hennoste 1996: 7). Kujundlik keel ja piltlik keelekasutus on oluline selleks, et kirjanikul oleks võimalus oma teksti muuta eripärasemaks ja originaalsemaks. Näiteks kõnekujundid võimaldavad sündmusi ilmekamalt edasi anda. (Kern, Võik 2014: 44)

Erinevaid allkeeli, peamiselt murdekeelt, kuid ka sotsiolekte ja suulist keelt, kasutatakse tegelaskõne iseloomustamiseks. Mingil määral võib otsekõne iseloomustada tegelase päritolukohta, kuid pigem kasutatakse allkeeli tegelase sotsiaalseks iseloomustamiseks. Näiteks murde kasutus otsekõnes võib viidata sellele, et tegemist on maakohast pärit inimesega, aga ei viidata konkreetsele piirkonnale. Kõige enam on tegelaskõnes kasutatud lõunaeesti murdeid, eeskätt Võru murret. Viivi Luige „Seitsmendas rahukevades“ on kasutatud tegelaskõnes Mulgi murret. (Hennoste, Pajusalu 2013: 133–135; Pajusalu jt 2018: 130)

Lisaks erinevatele allkeeltele loovad mõned kirjanikud ka täiesti oma keele. See on iseloomulik peamiselt 20. sajandi alguse avangardistlikule kirjandusele, eriti futuristlikule luulele. (Hennoste, Pajusalu 2013: 138)

Kindlasti saab ilukirjanduskeelest kõneleda kui ühest allkeelest, kuna ilukirjanduskeel erineb selgesti tarbetekstide kirjakeelest. Erinevus tuleb ilmsiks ilukirjanduses kasutatud erijoonte ning nende abil loodud keerulise sünteesi tõttu. (Hennoste, Pajusalu 2013: 138)

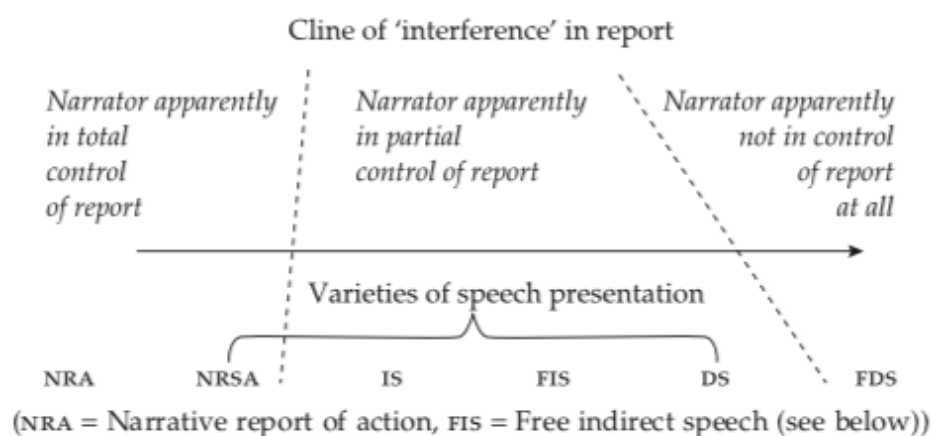
1.2. Tegelaskõne vahendamine

Kuna käesolevas uurimistöös uuritakse verbe, mida on kasutatud otsekõne saatelauses, ning vähesel määral ka saatelausete paiknemist, siis selles peatükis antakse lühike ülevaade, kuidas üldse tegelaskõnet kirjanduses on võimalik edasi anda ning milline tähtsus on saatelausetel dialoogide puhul.

Tegelaskõne vahendamiseks kirjanduses on mitmeid erinevaid võimalusi. Kõige tavapärasem on suhtlust edasi anda otsekõnega, ent kasutatakse ka kaudset kõnet. Ilukirjanduses ei kasutata ainult neid kaht vormi, vaid kõne on võimalik edasi anda nende kahe vormi vahepealselt, otsesemalt kui otsene kõne või kaudsemalt kui kaudne kõne. Geoffrey Leech ja Mick Short (2007: 257–258) on toonud tegelaskõne vahendamiseks välja järgmised võimalused: kõneakti esitamine jutustusena (*the narrative report of the*

speech acts NRSA), kaudkõne (*indirect speech* IS), vaba kaudkõne (*free indirect speech* FIS), otsekõne (*direct speech* DS) ja vaba otsekõne (*free direct speech* FDS).

Leech ja Short (2007: 260) toovad välja, et suurim erinevus nende tegelaskõne vahendamise võimaluste puhul on autori või jutustaja kohalolu ja sekkumine kõne edasiandmise juures. Seda väljendab ka Leechi ja Shorti joonis (vt joonis 1), mis kujutab jutustaja kohalolekut ja sekkumist kõne esitamisel erinevate võimaluste puhul.

Joonis 1. Autori kohalolu kõne edasiandmisel (Leech, Short 2007: 260)

Jooniselt 1 on näha, et tegevuse edasiandmine jutustusena (*narrative report of action* NRA) on täielikult jutustaja kontrolli all. Kui kõneakt edastatakse jutustusena, on jutustajal täielik kontroll kõne vahendamise üle. Mõningane kontroll kõne edastamise üle on juhul, kui kasutatakse kaudkõnet, vaba kaudkõnet või otsekõnet. Jutustajal puudub kontroll, kui öeldu antakse edasi vaba otsekõne kaudu. (Leech, Short 2007: 260)

Selleks, et joonist paremini mõista, on siinkohal hea tuua mõned näitelaused, kuidas erinevad võimalused kõneakti edastamisel välja võiksid näha.

Kõneakti esitamine jutustusena (NRSA): *Ta lubas tagasi tulla.*

Kaudkõne (IS): *Ta ütles, et tuleb järgmisel päeval teda uuesti vaatama.*

Vaba kaudkõne (FIS): *Ta tulevat järgmisel päeval teda uuesti vaatama.*

Otsekõne (DS): *Ta ütles: „Ma tulen homme tagasi, et sind uuesti näha.“*

Vaba otsekõne (FDS): *„Ma tulen homme tagasi, et sind uuesti näha.“*

Kuna siinses uurimistöös on uuritavate objektidega ehk verbide ja saatelausetega seotud konkreetselt vaid otsekõne, siis teistel võimalustel pikemalt ei peatuta. Küll aga kirjutatakse pisut täpsemalt nii kaudkõne kui ka otsekõne olemusest ja võimalustest.

Kaudse kõne puhul saab jutustaja tegelaskõnet edasi anda oma sõnadega ning muutuvad asesõnad ja lisanduvad siduvad sõnad (Leech, Short 2007: 256). Näiteks lauses *He said that he would return there to see her the following day* (Ta ütles, et ta tuleb järgmisel päeval sinna tagasi, et teda näha) on lisandunud siduv sõna *that*, mida eesti keelde saaks antud juhul tõlkida sidesõnana *et*. Asesõnana on kasutusel *he* ehk *tema*, *her* ehk *teda* ning *there* ehk *sinna*, mis otsekõnes oleksid vastavalt *I* ehk *mina*, *you* ehk *sind* ning *here* ehk *siia*. Otsekõnes kõlaks lause järgnevalt: *He said, 'I'll come back here to see you again tomorrow.'* (Ta ütles: „Ma tulen homme siia tagasi, et sind uuesti näha.“)

Eesti keeles kaudkõne moodustamine erineb siiski inglise keeles kaudkõne moodustamisest. Üksikasjalikke reegleid kaudkõne moodustamiseks ei ole eesti keele jaoks formuleeritud, sest palju oleneb kontekstist. Küll aga kindlasti eemaldatakse jutumärgid ja lisatakse sidend *et*. Samuti tuleb teisendada isikulised asesõnad, mida on näha ka eelmise lõigu näites, ning kaudkõne ei ole ekspressiivne ja subjektiivne nagu otsekõne. Oluline on ka õige aja kasutamine kaudkõnes, kas tegu on mineviku või olevikuga. Eriti palju võib semantiliselt kahju tekkida näiteks tõlke puhul, kui on kasutatud minevikku, mis kaudkõnesse ei sobi. Näiteks *Mary told me that I was beautiful* tõlke puhul *Mary ütles mulle, et olin kaunis* jääb mulje, nagu ilu oleks juba minevikku jäänud. (Väljataga 2016: 682–683)

Otsekõne võimaldab väljendada kellegi öeldut täpselt nende sõnadega, mida kõneleja kasutas (Direct Speech). Otsekõnet antakse edasi jutumärkides ning sellele tavaliselt eelneb või järgneb saatelause. Saatelauses olevat verbi on üldiselt kasutatud lihtminevikus ning kõige neutraalsem ning tavapärasem saatelause verb on *said* (ütles). Ilukirjanduslikes tekstides kasutatakse tüüpiliselt saatelauseid ka otsekõne vahel ning

saatelause verbid ei esine tihti üksi, vaid on tihti kasutusel koos laiendiga, näiteks *ütleb vihaselt, küsis uudishimulikult*. (Reported Speech)

Leechi ja Shorti sõnul erinevad otsekõne ja vaba otsekõne üksteisest selle poolest, et vabas otsekõnes ei ole saatelauset, dialoog ongi edasi antud ainult jutumärkides ning tegelane suhtleb lugejatega otse ilma jutustaja vahenduseta. Probleem võib ilmnedas siis, kui sellises vormis antakse tegelaskõnet edasi väga pikalt. Ilma saatelauseteta võib olla raske aru saada, milline tegelane midagi ütleb ning see võib ajada lugeja segadusse. (Leech, Short 2007: 258–259) Sellest järeldub, et saatelausete olulisemaid funktsioone on teavitada lugejat, milline tegelane parasjagu kõneleb, et lugeja suudaks dialoogi jälgida, sattumata segadusse, millise tegelase kõnevooriga on tegu. Sellise segaduse vältimine aitab lugejal ka jooksvalt jutustust paremini mõista, kuna ei teki vastuolulisi arusaamu tegelastest, väidetest või tegevustest.

Saatelausete teine oluline osa on see, et nendes kasutatavad verbid võimaldavad väljendada, kuidas midagi öeldi. Kui päriselus vesteldes muutuvad pidevalt intonatsioon, hääldus või kõneleja suhtumine ja žestid, siis kirjalikus tekstis on võimalik tegelase öeldut iseloomustada ja väljendada saatelause verbide kaudu. (Leech, Short 2007: 257)

Tegelaskõnet ja suhtlust teostes uuritakse narratoloogias. Samuti analüüsitakse jutustajate ja tegelaste osa vestluses. Tegelaskõne ja tegelaste mõtete edastamise ning analüüsimise kohta on kirjutanud näiteks Monika Fludernik (1993) oma teoses „The Fiction of Language and the Languages of Fiction“.

2. Verbide liigitamise võimalusi

Käesoleva töö keskseks uurimisobjektiks on romaani otsekõne saatelausetes esinevad kõneaktiverbid. Selleks, et verbe ja nende funktsioone teoses võrrelda ja analüüsida, on vaja liigitust ja süsteemi, mille põhjal seda teha. Verbe on võimalik liigitada mitmeti, ent siinses töös loodud verbide liigitus tugineb peamiselt Anneli Pajuneni ning Carmen Rosa Caldas-Coulthardi verbide liigitamise võimalustele ja põhimõtetele.

Eesti keele verbide liigitusest on kirjutanud Ilona Tragel ja Piia Taremaa ajakirjas Keel ja Kirjandus (2019). Eesti keeles on verbe klassifitseeritud vormilistest tunnustest lähtudes ning neist on antud morfoloogiline ülevaade, seetõttu on neid jagatud ka muuttüüpideks, ent põhjalikum semantiline klassifikatsioon eesti keeles verbidel seni puudub. Verbide semantiline liigitamine on keeruline kahe peamise probleemi tõttu: kuidas üldse jõuda verbi tähenduseni, et verbe semantiliselt aluselt liigitada, ning millistelt alustelt verbe liigitada, kui kombineeruvad erinevad semantilised jooned või verb on polüseemne. (Tragel, Taremaa 2019: 209–210)

Verbe on semantiliselt liigitanud ka näiteks Kanni Labi oma uurimistöös „Eesti regilaulude verbisemantika“ (2006). Tema toetub oma liigituses ka suurel määral just Anneli Pajuneni liigitamise võimalustele ja põhimõtetele.

Anneli Pajunen (2001) kirjutab oma teoses „Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä“ („Argumendistruktuur. Sõnarühmade klassifitseerimine ja verbide liigitamine soome keeles“) peatükis 4.3. kõneakti ning kõneaktiverbide kasutamise ja liigitamise võimaluste kohta soome keeles. Tema loodud liigitust ei saa küll otseselt üle võtta ja rakendada eesti keele peal, ent kuna eesti ja soome keel on sugulaskeeled, on mõningaid lähenemisi võimalik siiski ka eesti keele puhul kasutada.

Pajunen ei ole loonud oma liigitust kirjalikus tekstis esinevate kõneaktide väljendamise uurimise jaoks, vaid on üleüldiselt liigitanud verbe, et iseloomustada keelelist kommunikatsiooni. Pajunen on öelnud, et kõneaktiverbid kuuluvad mentaalverbide

hulka, kuna iseloomustavad inimestele omaseid võimeid, mille abil saab edasi anda teadmisi, näiteks seda, millises psühholoogilises konditsioonis inimene on. Seega ei väljenda verbid pelgalt kõneakti. Pajunen on näiteks toonud inglise keelest verbid *welcome* ja *greet*, mis mõlemad tähendavad tõlkes tervitama, küll aga *greet* on pigem neutraalne verb, kuid *welcome* ilmestab lisaks kõneleja positiivset suhtumist või seisundit. (Pajunen 2001: 339–340)

Anneli Pajuneni (2001: 342) järgi käsitletakse kõneaktiverbe kolmes osas: kõnelemisverbid (*puhumisverbit*), mingit väidet väljendavad verbid või ütlemisverbid (*sanomisverbit*) ning kõneakti ja verbaalseid tegusid väljendavad verbid nagu liigitamisverbid, õpetamisverbid, kirjutamisverbid ja juhtimisverbid (*luokitteluverbit*, *opettamisverbit*, *kirjoittamiverbit*- ja *ohjaamisverbit*). Igal rühmal on veel omakorda alamrühmad, kuid piirid alamklasside vahel ei ole kunagi kusagil absoluutsed, sest sõltuvalt semantilisest kompleksusest võib üks ja sama verb kuuluda erinevatesse rühmadesse, sõltuvalt sellest, millise nurga alt seda verbi käsitletakse.

Kõnelemisverbid on peamiselt seotud kõnelemisviisiga, nad iseloomustavad kõne kiirust, aeglust või hääldusprobleeme. Sinna alla kuuluvad näiteks verbid *jahnata* (heietada), *jupista* (pomiseda), *sopertaa* (kogeleda). Kõnelemisverbide alamrühmadeks võib lugeda sosistamis-, hüüdmis- ja laulmisverbe. Äärerühmana mainib Pajunen ka loomahääli kodeerivaid verbe, kuna neid kasutatakse tihti inimhäälte kirjeldamiseks. Alamrühmade näideteks võivad olla järgnevad verbid: *kuiskia* (sosistada), *huhuda* (huigata), *hyräillä* (ümiseda), *haukkua* (haukuda). (Pajunen 2001: 342–343)

Ütlemisverbide kohta on Pajunen öelnud, et need on kõneaktiverbid, mis esitavad tõese või väära väite koha või sündmuse kohta ning verbid rõhutavad edastatavat informatsiooni või sõnumit. Selle rühma alla on koondunud nii keelavad kui ka käskivad verbid, näiteks *kieltää* (keelata) ja *käskeä* (käskida), küsimis- ja hindamisverbid, mis omakorda jagunevad kiitmis- ja laimamisverbideks, ning vestlus- või aruteluverbid. Näiteks *ilmaista* (väljendada), *tivata* (pinnida), *rupatella* (lobiseda), *nuhdella* (noomida) ja *mairitella* (meelitada). (Pajunen 2001: 344–349)

Kolmanda rühma ehk muude kõneaktiverbide alla on Pajunen lugenud üldiselt sotsiolingvistilisi tegusid leksikaliseerivad verbid nagu kutsumisverbid, kirjutamis- ja lugemisverbid, õpetamis- ja õppimisverbid ja nõudmisverbid. Selle kõneaktiverbide rühma näideteks võib tuua verbid *sinutella* (sinatada), *litteroida* (litereerida), *lueksia* (lugeda) ja *neuvoo* (soovitada). (Pajunen 2001: 352)

Kolme laia rühma juures on Pajunen välja toonud veelgi rohkem alamrühmi. Ühtlasi on ta vaadelnud verbide kasutust lauses, näiteks millised verbid nõuavad kindlasti sihitist. Samuti toob Anneli Pajunen välja, et kõneaktiverbid ei väljenda ainult verbaalset, vaid ilmestavad mõnikord ka mitteverbaalset kommunikatsiooni. Eriti tuleb see tema sõnul välja hüüdmisverbide puhul, kus ei ole oluline edastatav sõnum, vaid saab väljendada ainult häält. Samas lugemis- ja õpetamisverbid ei pruugi nõuda hääle kasutamist. Pajunen ütleb ka, et normaalkäsitluses ainult häält iseloomustavaid verbe kõneaktiverbide alla ei loetagi, näiteks *murista* (uriseda) või *voihkia* (ohkida). Mitteverbaalset kommunikatsiooni ilmestavad peamiselt psühholoogilised ja refleksiivsed liikumisverbid nagu *vilkuttaa* (pilgutada) või *nyökätä* (noogutada), sest mõlemad võivad väljendada nii-öelda kehakeelt. (Pajunen 2001: 339)

Carmen Rosa Caldas-Coulthard on seevastu kirjutanud mitmeid artikleid just sellel teemal, kuidas on kõneakti edastatud kirjalikes tekstides. Seega ka tema verbide liigitus põhineb peamiselt sellel, mida ja kuidas on öeldud kirjalikes tekstides, nii ajakirjandustekstides, kohtumenetlustes, politsei teadaannetes kui ilukirjanduslikes tekstides.

Caldas-Coulthardi (1994: 295) sõnul on öeldu edasiandmine üks peamisi kirjalike tekstide tunnuseid. Seda, mida öeldi, on võimalik väljendada nii otsekõne kui kaudkõnena. Ühtlasi on kirjanikul sel juhul võimalik otsustada, kuidas ta midagi lugejale edasi annab, kuna tal on täielik kontroll selle üle, kuidas kellegi öeldut edastada. Sama sõnumit on seega võimalik lugejatele edastada erineva nurga alt. Vastavalt ka verbile, mida öeldu edasiandmiseks kasutatakse, on võimalik kirjanikul jääda kellegi öeldu suhtes neutraalseks ja mitte võtta vastutust sõnumi sisu üle. Coulthard toob näiteks verbid *say* (ütleva) ja *claim* (väitma) ehk *ütleva* verbi puhul kirjanik jääb öeldu suhtes neutraalseks

ja lihtsalt väljendab seda, mida väidetavalt öeldi, *väitma* verbi puhul ta annab edasi sõnumi sisu, kuid selle verbi kasutamine annab kirjanikule võimaluse mitte võtta vastutust öeldu sisu suhtes ning kirjanik ei pea tingimata öelduga nõustuma.

Carmen Rosa Caldas-Coulthard (1994: 306) jagab oma liigituses kirjalikus tekstis kõne edasi andvad verbid suurematesse rühmadesse, mis omakorda jagunevad väiksemateks (vt tabel 1). Suuremad rühmad on järgmised: neutraalsed struktureerivad verbid (*neutral structuring verbs*), metapropositsioonilised verbid (*metapropositional verbs*), metalingvistilised verbid (*metalinguistic verbs*), deskriptiivsed verbid (*descriptive verbs*), mille alla kuuluvad prosoodilised verbid (*prosodic verbs*) ja paralingvistilised verbid (*paralinguistic verbs*), ning transkriptiivsed verbid (*transcript verbs*), mille alla kuuluvad vestlust signaliseerivad verbid (*discourse signalling verbs*). Metapropositsioonilised verbid jagunevad omakorda tõdemuslikeks (*assertives*), käskivateks (*directives*) ja väljendusrikasteks (*expressives*) verbideks. Paralingvistilised verbid jagunevad häält täpsustavateks (*voice qualifier*) verbideks, mis väljendavad kõneviisi (*manner*), ning hääle omadusi (*voice qualification*) iseloomustavateks verbideks, mis väljendavad suhtumist (*attitude*). Vestlust signaliseerivate verbide alla kuuluvad verbid iseloomustavad suhteid vestluse osapoolte vahel (*relation to other parts of discourse*) või vestluse arengut (*discourse progress*).

Tabel 1. Caldas-Coulthardi (1994: 306) kõnet edastatavate verbide liigitus

Speech-reporting verbs		
Neutral structuring		say, tell ask, enquire reply, answer
Metapropositional	assertives	remark, explain agree, assent, accept correct, counter
	directives	urge, instruct, order
	expressives	accuse, grumble, lament confess, complain, swear
Metalinguistic		narrate, quote, recount
Descriptive verbs		
Prosodic		cry, intone, shout, yell, scream
Paralinguistic	voice qualifier (manner)	whisper, murmur, mutter
	voice qualification (attitude)	laugh, giggle, sign, gasp, groan
Transcript verbs		
Discourse signalling	relation to other parts of discourse	repeat, echo add, emend
	discourse progress	pause, go on, hesitate, continue

Caldas-Coulthard ütleb, et on jaganud verbid vastavalt nende funktsioonile, kuidas need verbid on seotud edasi antud lausega, aga piirid rühmade vahel ei ole siiski täiesti absoluutsed. Neutraalsed struktureerivad verbid, nagu *say* (ütleva) ja *reply* (vastama), väljendavad lihtsalt ütlemist, aga ei anna öeldule mingisugust hinnangut. Seevastu metapropositsioonilised ja metalingvistilised verbid annavad tunda autori kohalolu tekstis, kuna selgitavad ja täpsustavad, millise vestluse olukorraga on tegu, samuti kategoriseerivad kõneleja illokutiivset akti ehk lausumisega sooritatavat tegu, näiteks *urge* (nõudma), *declare* (kuulutama) või *grumble* (torisema). Deskriptiivsed verbid kirjeldavad kõneviisi ja kõneleja suhtumist sellesse, mida öeldakse, näiteks *yell* (karjuma), *whisper* (sosistama) ja *giggle* (itsitama). Verbid, mis märgivad vestlust, näitavad vestluses olijate vahelisi suhteid, näiteks *repeat* (kordama) ja *add* (lisama), ning vestluse üleüldist arengut, näiteks *pause* (katkestama) või *continue* (jätkama). (Caldas-Coulthard 1994: 305–306)

Üks punkt, mida Caldas-Coulthard oma liigituse juures väga oluliseks peab, ongi just see, kuidas verbi valimine kõne edasiandmisel võimaldab autoril end öeldust kaugendada või just vastupidiselt näidata tugevalt oma kohalolu tekstis. Teiseks peab Carmen Rosa Caldas-Coulthard oluliseks seda, et sõltuvalt sellest, millist verbi kirjanik kasutab, erineb ka teksti vastuvõtmine ja lugeja nägemus loetust. Selline teadlik verbide valik on eriti oluline just ilukirjanduses, kus lugejale üritatakse luua uus maailm ning tegelased, seega võimalikult täpsed kirjeldused ka vestlussituatsioonidest võimaldavad lugejal tegelasi ja toimuvat paremini ette kujutada. Lisaks on Caldas-Coulthard välja toonud, et eriti ilukirjanduses on väga tavapärane ka verbe laiendada. Isegi kui kasutatakse neutraalseid verbe, siis on neile tihti lisatud, kuidas seda öeldi, näiteks *ütles kurjasti*, *küsis ärevalt*. Ilukirjanduse puhul on huvitav, et isegi nendele verbidele, mis juba iseenesest märgivad näiteks kõnelemisviisi, on ikkagi lisatud juurde veel mõni täiendav sõna märkimaks viisi või suhtumist, näiteks *ohkas pehmelt*, *ohkas raskelt*, *karjatas äkitselt*. (Caldas-Coulthard 1992: 69–78)

Käesolevas uurimistöös kasutatavat liigitust tutvustatakse lähemalt peatükis 5.1.

3. Viivi Luik

3.1. Viivi Luige elu ja looming

Viivi Luik on sündinud 1946. aasta 6. novembril Viljandimaal. Tema lapsepõlvekodu asub Võrtsjärve lähedal Tännassilmas ning ta oli peres ainus laps. Aastatel 1954–1965 õppis ta Risti Algkoolis, Kalmetu kaheksaklassilises koolis ja Tallinna Kaugõppekeskkoolis. (Viivi Luik)

Peale õpinguid töötas Viivi Luik alates 1965. aastast Tallinnas arhivaarina ja raamatukoguhoidjana (Viivi Luik). Juba 1962. aastal ilmus Viljandi rajoonilehes tema esimene luuletus (Merilai 2007: 244). Esimene raamat ilmus 1965. aastal. Alates 1967. aastast sai Viivi Luigest vabakutseline kirjanik ning juba 1970. aastast on ta Kirjanike Liidu liige. (Viivi Luik)

1974. aastal abiellus ta Jaak Jõerüüdiga, kes on eesti kirjanik ja diplomaat (Viivi Luik). Luik on elanud palju välismaal, näiteks 1993–1997 Helsingis, 1996 Berliinis, 1998–2003 Roomas, 2004 New Yorgis (EP 2006). Viivi Luigest on valminud mitmed portreefilmid nii eesti, saksa kui soome keeles, neist on huvitavamateks peetud Vallo Kepi eestikeelset ja Erich Reissigi saksakeelset filmi (Merilai 2007: 245).

Kirjandusse tuligi Viivi Luik luule kaudu (Annus jt 2006: 139). Juba lapsena armastas ta raamatuid lugeda ning tahtis osata end oskuslikult väljendada. Luik on kirjeldanud mälestusi enda lapsepõlvest, mil ta ei osanud veel rääkida, kuid tundis vajadust end arusaadavaks teha. Ta on öelnud, et „Kevadet“ lugedes nägi ta seal üht pilti, kus Arno vaatas lumisel põllul kuivanud kõrsi, mis lume alt välja paistsid. See pilt väljendas muret ning Luik mõistis, et öeldes lihtsalt *mure* ei liiguta see kedagi, kuna kõik teavad seda sõna, seega teda hakkas huvitama, kuidas kujutada neid kuivanud kõrsi sedasi, et *mure* saaks väljendatud seda sõna ennast kasutamata. Luik on öelnud ka, et kirjutamine ei ole talle pakkunud mingit raskust, küll aga ehk ainult kirjutama õppimine, kuna tal oli keeruline vahet teha väikesel l-tähel ja väikesel e-tähel. (EP 2006)

Viivi Luik on avaldanud mitmeid luulekogusid, mõned neist on näiteks „Pilvede püha“ (1965), „Taevaste tuul“ (1966), „Lauludemüüja“ (1968), hiljem näiteks „Maa taevas“ (1998) ning „Elujoon“ (2005). Samuti avaldati 2006. aastal luulekogu „Kogutud luuletused 1962–1997“. (Viivi Luik) Viivi Luige luulet on peetud väga musikaalseks ja eriliseks. Ta väljendab tundeid läbi looduse ning tema keelekasutus on ilus ja selge, mis tõestab tema tundlikkust ja sensuaalsust. (ELIC) Tema luulet on hinnanud ka väga palju eesti laululoojad, eriti on tähele pandud tema looduslüürikat, mida leiab paljudest noodiraamatutest ja halikandjatelt (Merilai 2007: 245).

Esimene proosateos ilmus 1974. aastal. Selleks oli jutukogu „Salamaja piir“. Ta on avaldanud veel romaanid „Seitsmes rahukevad“ (1985), „Ajaloo ilu“ (1991) ning „Varjuteater“ (2010). Lisaks luulekogudele ja romaanidele on ilmunud Luigelt ka laste- ja kooliraamatuid ning artikleid ning esseesid. (Viivi Luik) Oma esseedes Viivi Luik ei analüüsi ega teoretiseeri, tema esseesid iseloomustab julge eneseväljendus. Nii tema luules kui esseedes domineerivad jää, klaas, veri ja liha, mille kohta kriitikud on arvanud, et see on täis lapselikku ausust, ettekuulutusi ja seikluslikku väljakutset vananenud mõtteviisidele. (ELIC)

Tema loomingut on ka palju tõlgitud nii itaalia, vene, rootsi, tšehhi, slovaki, saksa, soome, norra, ukraina, hollandi, prantsuse, taani, esperanto, kasahhi kui ka paljudesse teistessegi keeltesse. (EP 2006)

Viivi Luik on pälvinud mitmeid autasusid ja stipendiume. Näiteks nõukogude ajal sai ta mitmel korral (1975, 1976, 1982, 1985) J. Smuuli nimelise kirjanduse aastapreemia, samuti Eesti NSV riikliku preemia (1987) ja Juhan Liivi luuleauhinna (1988). Pärast Eesti taasiseseisvumist on talle antud veel ka näiteks Eesti Vabariigi Kultuuripreemia kirjanduse alal (1992), Eesti Vabariigi aumärk (2000) ja Inglismaa Albert Koechlin Stiftung-Stipendium (2003). (Viivi Luik)

3.2. Romaan „Seitsmes rahukevad“

Viivi Luige „Seitsmes rahukevad“ on käesoleva uurimistöö aluseks ning romaani sisu ja olustik on seotud sealse keelekasutusega, sealhulgas ka verbide valikuga, ning tegelaste kujutamisega. Seetõttu antakse selles alapeatükis üldine ülevaade „Seitsmenda rahukevade“ taustast, sisust ja tegelastest.

Viivi Luige romaan „Seitsmes rahukevad“ oli tema teine proosateos, mis ilmus aastal 1985. Selles romaanis räägiti tsensuurist hoolimata ausalt ja avameelselt 1940.–1950. aastatest. Romaani tegevustik leiab aset 1950. aasta sügisest 1951. aasta kevadeni. Selleks ajaks oli Teine maailmasõda lõppenud, ent selle järelmõjud veel kestsid. (Annus jt 2006: 139)

Tegemist on autobiograafilise teosega, mis põhineb autori mälestustel tema lapsepõlvest sõjajärgsel ajal Viljandimaal Tānassilmas. Romaani peategelane on nelja-viieaastane tüdruk ning teos on kirjutatud mina-vormis. Lisaks sellele, et kujutatakse stalinistlikke aastaid, kirjeldatakse ka lapsepõlve ning lapse läbielamisi, mõtteid ja vaateid elule.

Romaanis ei ole aktiivset sündmustikku ega suuri muutusi, pigem kujutatakse üldist olustikku, tundeid, meeleolusid ja konkreetseid hetki lapsepõlvest. Kujutatakse lapse maailma, argipäeva, olmeviletsusi, nii ajastu kui ka lapse hirme ning minategelase suhteid teiste tegelastega, peamiselt ema, vanaema ja isaga. Seetõttu on tegu peamiselt kirjeldava teosega, mille puhul on eriti oluline romaani keelekasutus.

Romaani algul korjab peategelane emaga pihlakaid, ta vaatab taevas lendavaid Vene lennukaid, käiakse küüditatute talus. Laps jäetakse vahepeal üksi koju, ta fantaseerib uljalt. Emaga koos käib laps linnas, kus nad käivad kohvikus ja ostavad raamatuid. Tüdruk loeb palju raamatuid nii ise kui ka teistele ette, samuti käib ta raamatukogus. Ta mängib teiste lastega, karjatab vanaemaga lehma ning käib emaga kaasas metsas puude järel. Laps leiab mesitarust ka saksa täägi, kiusab koera ning nihutab mesipuult kaane pealt, et magusat saada, aga ei jõua kaant enam tagasi lükata. Tüdruku jaoks on kogu ümbritsev väga huvitav. Ta üritab ümbritsevat mõtestada ja mõjutada. Ta ei mõista tihti

nähtud keskkonna olemust, kuid täiskasvanud lugeja teadvuses taaselustub lapse vaatepunktist nähtu ajaloo kaduva hõnguna. (Merilai 2007: 269)

Turid Farbredg (2007: 40), kes tõlkis romaani norra keelde, on öelnud, et kui „Seitsmendat rahukevadet lugeda“, siis on selgelt aru saada, et teos põhineb suuresti mälupildidel, kuna kirjeldus on väga detailne ja täpne. Sellised pildid peavad olema elust võetud, kuna neid välja mõelda ei suuda keegi.

Huvitava keelekasutuse tõttu on „Seitsmes rahukevad“ üks silmapaistvamaid romaane eesti kirjanduses (ELIC). Romaani stiil on küllaltki luulepärane, kuna tekst on poeetiline ja kujunditihe (Annus jt 2006: 140). On öeldud, et tegu on omalaadse proosapoeemiga, kus olevat mitmeid luuletusi, mis ootavad lahtikirjutamist (Merilai 2007: 267). Üldine tekst ja lapse sisekõne on edasi antud kirjakeeles, ent dialoogid on kirjutatud murdes.

Viivi Luige „Seitsmendat rahukevadet“ on võrreldud Friedebert Tuglase „Väikese Illimariga“. Mõlemad teosed on autobiograafilised, vahendatud täiskasvanud jutustaja kaudu, kuigi peategelane on eelkooliealine maalaps. Miljöö on nendes teostes siiski täiesti vastandlik. Erinevalt mõisaidüllist „Väikeses Illimaris“ moodustub „Seitsmenda rahukevade“ maailm kolkakülast, küüditatute tühjadest taludest ja metsavendadest. Samuti erineb see, et kui Tuglas kirjutas, et ta tahaks olla alles väike Illimar, siis Viivi Luik on kirjutanud, et tal on südamest hea meel, et ta lapsepõlv on möödas. (Merilai 2007: 266)

„Seitsmes rahukevad“ on tõlgitud mitmesse keelde ning saanud väga hea vastukaja Soomes, Rootsis, Norras, Šveitsis, Austrias ja Saksamaal (Viivi Luik).

4. Uurimismeetod ja -materjal

Selleks, et uurida kõneaktiverbe otsekõne saatelauses Viivi Luige romaanis “Seitsmes rahukevad”, tuli esmalt saada ülevaade, milliseid verbe ja kui palju teoses esines. Uuritavast romaanist ei ole valmis ühtegi digitaalversiooni, et kasutada andmete saamiseks mõnd programmi, seega tuli andmete kogumiseks romaan läbi lugeda ja käsitsi kõik verbid ja saatelaused paiknevused üles märkida.

Teose lugemisega paralleelselt kasutasin MS Excelit, et luua kaks tabelit. Ühte tabelisse märkisin, kas saatelause paikneb otsekõne ees või taga, teise tabelisse märkisin kõik verbid ning nende esinemissageduse vastavalt tegelastele. Tabeli valmimisel sain veel ülevaate, kui palju verbe ühe tegelase saatelauses üleüldse kokku esines ning kui palju esines teoses mingit kindlat verbi kõikide tegelaste peale kokku.

Kasutatud meetodi tõttu võib küll andmetes olla mõningaid vigu või puudujääke, kuna inimlik eksimine on alati võimalik, ent laiemas pildis on kõik verbid ja nende kasutamine vastavalt tegelasele ja sagedusele siiski välja toodud. Mõnes mõttes on raamatu käsitsi läbitöötamine ehk isegi efektiivsem, kui oleks olnud mõne programmi kasutamine. Kuigi oleks saanud luua PDF-i tekstiversiooni digitaalseks töötlemiseks, oli töömaht piisavalt väike, et romaan käsitsi läbi töötada. Sedasi andmeid kogudes sai raamat läbi loetud, verbide kasutuse kontekst selgem ning ühtlasi sai ka täpsemalt valitud, millised verbid teosest uurimistöösse sisse jätta ning millised verbid antud töösse ei mahu.

Kuigi sellele siinses uurimistöös ei keskenduta, oli ka näha, kui palju torkas teose vältel silma, et kõneaktiverbi asemel kasutati saatelauses mõnd muud verbi või kui palju oli neutraalseid verbe laiendatud, märkimaks ka kõnelemisviisi või tegelase suhtumist. Uurimistööst jäid välja verbid, mis ei olnud kõneaktiverbid, lisaks saatelaused, mis kõneaktiverbe ei sisaldanud. Uurimise all ei ole ka verbe täiendavad laiendid.

Peale andmete kättesaamist oli kõige olulisem leida verbidele teatud liigitus, mille alusel neid grupeerida ning hiljem analüüsida. Selleks lugesin Anneli Pajuneni ja Carmen Rosa

Caldas-Coulthardi võimalusi verbide liigitamiseks (vt ptk 2) ning nende liigitustele tuginedes lõin endale sobiva süsteemi, mille alusel verbid rühmitada.

Täpsemalt kirjutan enda loodud liigitusest ja verbide jagunemisest järgmises peatükis (vt ptk 5.1.). Verbide esinemissagedusest ja sellest, kuidas teatud verbide valik on aidanud Viivi Luigel tema teoses tegelasi kujutada ja iseloomustada, saab samuti lugeda järgmisest peatükist (vt ptk 5.2. ja 5.3.).

5. Kõneaktiverbid Viivi Luige romaanis „Seitsmes rahukevad“

5.1. Verbide liigitus

Nagu juba öeldud peatükis 2, siis selleks, et romaanis esinevaid verbe ja nende funktsioone teoses võrrelda ja analüüsida, on tarvis mingit kindlat süsteemi ja liigitust, mille põhjal seda teha. Samuti mainiti nimetatud peatükis, et verbide semantiline liigitamine on keeruline protsess ning seetõttu ei ole verbidel eesti keeles põhjalikku semantilist liigitust.

Selleks, et Viivi Luige teoses „Seitsmes rahukevad“ olevad saatelausete kõneaktiverbid jagada, võtsin aluseks Carmen Rosa Caldas-Coulthardi ja Anneli Pajuneni võimalused verbide liigitamiseks (vt ptk 2). Üksüheselt kumbagi liigitust üle võtta ei sobinud, seega lõin nende liigitustele toetudes enda süsteemi, mis võimaldas kõik romaanis esinevad verbid rühmadesse jagada.

Nii nagu Caldas-Coulthard ja ka Pajunen on öelnud, ei ole verbide liigitus kindlasti absoluutselt kindlate piiridega, kuna verbide jagamine sõltub sellest, millise nurga alt neid analüüsida. Näiteks verbi *kutsuma* võiks vaadelda nii tegevusliku poole pealt ehk mida tahetakse teha kui ka hääletooniga seoses ehk millise hääletooniga või kuidas seda kõneakti teostatakse. Sellest lähtuvalt on verbide klassifitseerimine ja jaotus kindlasti vaieldav, kuna sõltub peamiselt uurijast ja sellest, mida tema verbi juures ja verbi rühma määramisel olulisimaks peab.

Käesoleva töö jaoks loodud liigitus jaguneb viide suuremasse rühma (vt tabel 2): neutraalsed verbid, struktureerivad verbid, kõnelemisviisi kirjeldavad verbid, suhtumist või hoiakut kirjeldavad verbid ja eesmärgistatud kõneaktiverbid. Viis suurt rühma jagunevad omakorda väiksemateks rühmadeks. Kõnelemisviisi kirjeldavatel verbidel on kolm suuremat alamrühma. Enim alamklasse on suhtumist või hoiakut kirjeldavatel

verbidel ning ka eesmärgistatud kõneaktiverbid jagunevad omakorda üheksasse väiksemasse rühma.

Tabel 2. **Verbide liigitus**

1. Neutraalsed verbid (jutustamisverbid)
2. Struktureerivad verbid
3. Kõnelemisviisi kirjeldavad verbid 3.1. Hääletooni kirjeldavad verbid 3.1.1. Vali/kõrge hääletoon 3.1.2. Vaikne/madal hääletoon 3.1.3. Loomahääli kodeerivad verbid 3.2. Kõnekiirust kirjeldavad verbid 3.3. Kõne selgust kirjeldavad verbid
4. Suhtumist või hoiakut kirjeldavad verbid 4.1. Teravat/järsku suhtumist väljendavad verbid 4.2. Emotsionaalsust väljendavad verbid 4.3. Kahtlust väljendavad verbid 4.4. Murelikkust väljendavad verbid 4.5. Mõtlikkust/igatsust väljendavad verbid 4.6. Naermisverbid 4.7. Nutmis-/jonnimisverbid 4.8. Kiitlevad verbid 4.9. Tõdemuslikud verbid 4.10. Pahameelt/rahulolematust väljendavad verbid 4.11. Vandumisverbid
5. Eesmärgistatud kõneaktiverbid 5.1. Tegu kirjeldavad verbid 5.2. Kaskivad/keelavad/paluvad verbid 5.3. Nõudlust väljendavad verbid 5.4. Avameelsust väljendavad verbid

- 5.5. Soovitavad verbid
- 5.6. Toetust väljendavad verbid
- 5.7. Naeruvääristavad verbid
- 5.8. Intensiivsed küsitlemisverbid
- 5.9. Hinnangulised verbid
- 5.9.1. Kiitmisverbid
- 5.9.2. Laitmisverbid

Neutraalsed verbid on jutustamisverbid, mis väljendavad kõneakti, ent ei anna öeldule mingit hinnangut, nagu *ütlema*, *rääkima*. Struktureerivad verbid on samuti pigem neutraalse suhtumisega, ent aitavad näha, kuidas vestlust arendatakse või kuidas vestlus areneb, seda väljendavad näiteks verbid *küsima*, *vastama*, *jätkama*, *lisama*.

Kõnelemisviisi kirjeldavad verbid kirjeldavad seda, kuidas midagi öeldi, need kirjeldavad hääletooni, kõne kiirust või kõne selgust. Sellised verbid on näiteks *kiljatama*, *vuristama*, *ühmama*. Neljanda rühma verbid iseloomustavad tegelaste suhtumist või hoiakut. Sellel rühmal on kõige rohkem väikseid alamklasse, nagu näiteks verbid, mis väljendavad järsku suhtumist, naermis- ja nutmisverbid ning kiitlevad verbid. Mõned näited suhtumist väljendavatest verbidest võiksid olla verbid nagu *suurustama*, *kähvatama*, *nuutsuma* ja *itsitama*.

Viiendasse rühma ehk eesmärgistatud kõneaktiverbide alla on arvatud verbid, mis väljendavad, mida teha tahetakse, näiteks käskivad, soovitavad või hinnangut andvad verbid.

Täielikku ülevaadet romaanis esinevate kõneaktiverbide jagunemisest saab vaadata lisadest (vt lisa 1). Enim probleeme liigituse koostamisel tekkis 4. ja 5. rühma verbidega. Algselt tekkis suur hulk verbe, mis tundusid mitte kusagile sobivat, aga neid väiksemateks rühmadeks grupeerides hakkas pilt vaikselt selginema ning sai kõik verbid kaetud. Näiteks verbid *kuulutama* ja *kutsuma* võiksid iseloomustada nii eesmärgistatud kõneaktiverbe, kuna väljendavad, mida teha tahetakse. Teisest küljest võiks neid lugeda ka kõneviisi iseloomustavateks verbideks, täpsemalt valju või kõrget hääletooni

iseloomustavateks verbideks. Valdavalt nendel juhtudel, kus tekkis probleeme verbi paigutamisega, kuna tundus, et see võiks sobida mitmesse kohta, võtsin arvesse nii selle verbi konteksti raamatus kui ka kasutasin sünonüümisõnastikku, et oleks alust verbe omavahel grupeerida.

5.2. Verbide kvantitatiivne analüüs

Viivi Luige romaanist „Seitsmes rahukevad“ kogusin kokku 165 erinevat kõneaktiverbi, mida autor oli saatelauses kasutanud. Nagu juba eelmises peatükis öeldud, jagasin kõik leitud kõneaktiverbid liigituse järgi rühmadesse. Sellest tulenevalt on kõik kogutud 165 erinevat kõneaktiverbi leitavad lisast 1. Kõiki erinevaid verbe kokku esines 734 korral.

Selleks, et võrrelda ekspressiivsete ja neutraalsete verbide esinemissagedust romaanis tuli mul võrrelda liigituse esimest ja teist rühma kolmanda, neljanda ja viienda rühmaga. Esimene rühm neutraalsed jutustamisverbid ning teine rühm struktureerivad verbid sisaldavad verbe, mis edastavad kõneakti, kuid ei anna sellele mingit hinnangut. Kolmas, neljas ja viies rühm sisaldavad ekspressiivseid verbe, mis ei edasta enam pelgalt kõneakti, vaid annavad sellele ka mingisuguse lisatähenduse. Kolmandas rühmas kirjeldavad verbid kõne selgust, kiirust või hääletooni. Neljandas rühmas väljendavad verbid tegelase suhtumist või hoiakut. Viienda rühma verbide eesmärk on näidata, mida teha tahetakse.

Vastavalt rühmade verbidele leidsin, et esimese ja teise rühma verbe esines teoses kokku 15 erinevat verbi. Nendeks olid *ütleva*, *lausuma*, *arutama*, *rääkima*, *sõnama*, *aru pidama*, *juttu tegema*, *küsimä*, *pärimä*, *vastama*, *uurima*, *alustama*, *jätkama*, *lisama*, *kordama*. Kõiki neid verbe esines teoses kokku 186 korral (vt tabel 3).

Tabel 3. Neutraalsete ja struktureerivate verbide esinemissagedus

VERBID	ESINEMUS
Küsimä	45
Ütlema	37
Lausuma	37

Vastama	14
Pärima	12
Arutama	10
Lisama	6
Uurima	5
Rääkima	5
Jätkama	4
Kordama	4
Sõnama	3
Alustama	2
Aru pidama	1
Juttu tegema	1
KOKKU	186

Nagu tabelist 3 näha, esines neutraalsetest ja struktureerivatest verbidest kõige enam verbi *küsimä*, lausa 45 korral. Sellele järgnesid 37 esinemiskorraga verbid *ütlemä* ja *lausumä*. Kõige vähem esines neutraalsetest ja struktureerivatest verbidest verbid *aru pidama* ja *juttu tegema*. Mõlemat verbi oli teoses kasutatud vaid ühel korral. Võrreldes esimest ja teist rühma omavahel, tuleb mõnevõrra üllatusena, et nende esinemissagedus jaguneb põhimõtteliselt pooleks. Neutraalseid verbe eraldi on teoses kasutatud 94 korral, struktureerivad verbe 92 korral.

Tegelaste poole pealt saab öelda, et neutraalseid ja struktureerivaid verbe esines kõige enam lapse otsekõne saatelauses. Seda lausa 48 korral. Siinkohal tuleb ära märkida, et ka üleüldiselt terves teoses oli kõige rohkem edastatud lapse kõnet (vt tabel 4). Enim esinev neutraalne või struktureeriv verb lapse otsekõne saatelauses oli *küsimä*. Vanaema saatelauses esines esimese ja teise rühma verbe 38 korral, isa saatelauses 28 korral ja ema saatelauses 21 korral. Vanaema kõne edastamiseks oli enim kasutatud verbi *lausumä*, isa ja ema puhul jagunesid verbide kasutamissagedused üsna võrdselt. Ema kõne edastamiseks oli kasutatud kuuel korral verbi *lausumä* ja viiel korral verbi *ütlemä*. Isa kõne edastamiseks kasutati seitsmel korral verbi *küsimä*, kuuel korral verbe *ütlemä* ja *arutama* ning viiel korral verbi *lausumä*. Ülejäänud tegelaste puhul jäi esinemissagedus alla 10 korra.

Tabel 4. Tegelaste kõneaktiverbide hulk

TEGELANE	KÕNEAKTIVERBE KOKKU
Laps	247
Vanaema	150
Ema	82
Isa	74
Aime	25
Liisu	23
Eevald	20
Onu	15
Laine	14
hr Ilves	13
Närumees	9
Maire	9
Teiste-Juuli	7
Helju	6
Senni	5
Kusti	5
Mootorrattur	5
Loreida	5
Teiste-Leida	4
Ants	4
Sina-Iida	3
Kaupmees Ärman	3
Ann	2
Ilmar	2
Paula	1
Müüja	1

Kõnelemisviisi kirjeldavaid verbe ehk kolmanda rühma verbe oli teoses kokku 35 ja neid esines 151 korral (vt tabel 5). Kõige rohkem oli neid kasutatud lapse kõne edastamiseks 73 korral, millest 15 korral oli kasutatud verbi *sosistama*, ning vanaema kõne edastamisel 30 korral.

Tabel 5. **Kõnelemisviisi kirjeldavate verbide esinemissagedus**

VERBID	ESINEMUS
Käratama	31
Sosistama	28
Hõikama	12
Hüüdma	6
Pomisema	6
Röökima	5
Sisistama	5
Kisendama	5
Venitama	5
Kilkama	5
Hõiskama	4
Möirgama	4
Mühatama	4
Kohmama	4
Räuskama	3
Karjatama	3
Ühmatama	2
Mõmisema	2
Üürgama	1
Urisema	1
Paristama	1
Lõugama	1
Poetama	1
Ühmama	1
Häält tõstma	1
Kõhatama	1
Hädakisa tõstma	1
Kisama	1
Vuristama	1
Näuguma	1
Kiljatama	1
Kiljuma	1
Nurruma	1
Kärgatama	1
Hõikuma	1
KOKKU	151

Kõnelemisviisi kirjeldavatest verbidest oli teoses kasutatud hääletooni kirjeldavaid verbe 132 korral. Neist valju/kõrget või vaikset/madalat hääletooni kirjeldavaid verbe esines kokku 129 korral. Hääletooni iseloomustavate verbide äärerühma ehk loomahääli kodeerivaid verbe oli kasutatud vaid kolmel korral. Nii *nurruma*, *näuguma* kui ka *urisema* esines igäüht teoses vaid ühel korral.

Valju või kõrget hääletooni kirjeldavaid verbe (liigituse rühm 3.1.1.), mida oli 19 erinevat, esines kokku 87 korral. Kõige rohkem oli kasutatud verbe *käratama* 31 korral ja *hõikama* 12 korral. Ka valju või kõrget hääletooni kirjeldavaid verbe esines kõige enam lapse kõne edastamisel, 40 korral. 20 korral, millest 16 korda moodustas verb *käratama*, kasutati neid verbe vanaema kõne edastamiseks. Vaikset või madalat hääletooni kirjeldavaid verbe (liigituse rühm 3.1.2.) esines 42 korral. Kõige rohkem kasutati verbi *sosistama* 28 korral, millest 15 moodustasid lapse saatelaused.

Kõne kiirust kirjeldavaid verbe *paristama*, *vuristama*, *venitama* oli romaanis kasutatud vaid 7 korral. *Venitama* viiel korral, *paristama* ja *vuristama* kumbagi ainult ühel korral. Ka kõne selgust edasi andvaid verbe esines vaid 12 korral, neist enim verbe *mühatama* ja *kohmama*, kumbagi 4 korral. Huvitav on ka ära märkida, et verbi *mühatama* neli korda esines teoses ainult vanaema otsekõne saatelausetes.

Suhtumist või hoiakut väljendavaid verbe oli alamrühmadena liigituses kõige rohkem. Romaanis esines selles suures rühmas olevaid verbe kokku 229 korral (vt tabel 6).

Tabel 6. Suhtumist või hoiakut väljendavate verbide esinemissagedus

VERBID	ESINEMUS
Arvama	24
Imestama	17
Seletama	16
Kinnitama	14
Põlastama	12
Õpetama	11
Ohkama	8
Kurtma	8
Hädaldama	7

Rõõmustama	7
Kaebama	7
Jonnima	5
Nurisema	4
Torisema	4
Itsitama	4
Uhkustama	4
Naerma	4
Selgitama	3
Purskama	3
Vanduma	3
Teatama	3
Põrutama	3
Vastu ajama	3
Nähvama	2
Lubama	2
Meelde tuletama	2
Kähvatama	2
Ägama	2
Vihastama	2
Suurustama	2
Manama	2
Tunnistama	2
Nuutsuma	1
Ehmatama	1
Nõusse jääma	1
Muhelema	1
Kahtlema	1
Kõhklema	1
Inisema	1
Kiitlema	1
Kihistama	1
Vaidlema	1
Muretsema	1
Virisema	1
Edvistama	1
Vinguma	1
Töinama	1
Needma	1

Ahastama	1
Halastama	1
Kiruma	1
Tönnima	1
Otsustama	1
Pahvatama	1
Nurama	1
Raiuma	1
Töotama	1
Irisema	1
Õhkama	1
Sajatama	1
Sõnuma	1
Oma ajama	1
Kindlaks jääma	1
Tagasi ajama	1
Meelt muutma (neg)	1
Teadma	1
Jõrisema	1
Korrutama	1
Heietama	1
KOKKU	229

Teravat/järsku suhtumist väljendavaid verbe esines 11 korral. Tugevaid emotsioone väljendavaid verbe oli teoses kasutatud 41 korral. Enim neist verbi *imestama* 17 korral ja *põlastama* 12 korral. Emotsionaalsust väljendavad verbe oli kõige rohkem kasutatud vanaema kõne edastamiseks, lausa 13 korral. Kahtlust väljendavaid verbe *kõhklema* ja *kahtlema* oli kumbagi romaanis kasutatud vaid ühel korral.

Naermisverbe oli teoses kasutatud 10 korral, neist neljal korral nii verbi *itsitama* kui ka *naerma*. Nutmis- ja jonnimisverbe esines samuti vaid 11 korral, kõige enam oli kasutatud verbi *jonnima*, mida leidis 5 korral. Ka kiitlevaid verbe esines umbes sama palju, 9 korral, enim kasutati verbi *uhkustama* 4 korral.

Tõdemuslikke verbe esines teoses tunduvalt rohkem. Nende hulka kuulus 20 erinevat verbi, mida leidis teose vältel 90 korral. Kõige rohkem esines verbi *arvama*, 24 korral,

järgnesid verbid *seletama*, *kinnitama* ja *õpetama*, vastavalt kordade arvudega 16, 14 ja 11. Tõdemuslikke verbe leidis üsna võrdselt nii lapse, isa kui vanaema kõne edastamiseks, vastavalt 18, 17 ja 17 korral. Ka ema kõne edastamiseks oli kasutatud tõdemuslikke verbe lausa 12 korral.

Pahameelt või rahulolematust väljendavaid verbe leidis teoses kokku 35 korral. Kaheksal korral kasutati verbi *kurtma*, seitsmel korral verbi *hädaldama*. Kõige rohkem leidis pahameelt väljendavaid verbe lapse kõne edastamisel 11 korral, kuid ka vanaema kõne edastamisel 10 korral. Vandumisverbe *kiruma*, *manama*, *sajatama*, *needma*, *manama* ja *sõnuma* oli teoses kasutatud 9 korral, neist kolmel korral nii lapse kui ka vanaema kõne edastamisel.

Murelikkust väljendavaid verbe *muretsema*, *ohkama* ja *õhkama* esines teoses kokku 10 korral. *Õhkama* ja *muretsema* esinesid kumbki vaid 1 korral, *ohkama* aga 8 korral, millest 5 korda esines vanaema otsekõne saatelausetes. Ka mõtlikkust või igatsust väljendavaid verbe *korrutama* ja *heietama* esines teoses kumbagi vaid ühel korral.

Ka viiendal rühmal eesmärgistatud kõneaktiverbidel oli üsna palju alamklasse, lausa üheksa. Eesmärgistatud kõneaktiverbe esines teoses kokku 168 korral (vt tabel 7). Kõige rohkem esines verbe *nõudma* 19 korral, *käskima* 13 korral ja *sundima* 12 korral. Vaieldamatult oli eesmärgistatud kõneaktiverbe enim kasutatud lapse kõne edastamisel, lausa 66 korral. Sellele järgnes vanaema kõne edastamine 25 korral, ema kõne edastamine 16 korral ning isa kõne edastamine 10 korral. Verbi *usutlema* esines vaid ühel korral, *pinnima* kahel korral.

Tabel 7. Eesmärgistatud kõneaktiverbide esinemissagedus

VERBID	ESINEMUS
Nõudma	19
Käskima	13
Sundima	12
Kutsuma	9
Kiitma	8
Hoiatama	7

Kuulutama	7
Pahandama	6
Ähvardama	6
Käsutama	6
Parastama	5
Lugema	5
Meelitama	5
Pakkuma	4
Soovitama	4
Noomima	4
Hurjutama	4
Ette panema	4
Manitsema	3
Vabandama	3
Nuruma	2
Manguma	2
Paluma	2
Lohutama	2
Keelama	2
Osatama	2
Julgustama	2
Pinnima	2
Kamandama	1
Tänitama	1
Pilkama	1
Ässitama	1
Pragama	1
Lunima	1
Lõmpsuma	1
Ilmutama	1
Sõitlema	1
Pihtima	1
Vaigistama	1
Naaksuma	1
Ergutama	1
Esitama	1
Peale käima	1
Südant puistama	1
Usutlema	1

Haugutama	1
KOKKU	168

Kui võtta ette töö algul püstitatud hüpoteesist see osa, et Viivi Luik on oma romaanis kasutanud pigem ekspressiivseid kui neutraalseid verbe, siis osaliselt vastab see tõele. Ekspressiivseid verbe on juba iseenesest arvuliselt rohkem. Kui kokku esines teoses 165 erinevat verbi, siis nendest ekspressiivsed olid lausa 150. Sellest tulenevalt on ka loogiline, et neid on kasutatud rohkem. Nagu juba välja toodud, siis kõneviisi iseloomustavaid verbe 151 korral, suhtumist või hoiakut kirjeldavaid verbe 229 korral ja eesmärgistatud kõneaktiverbe 168 korral, seega saaks hüpotees justkui kinnituse.

Teisest küljest ei saa aga jätta märkimata, et kui arvestada ühe verbi esinemissagedust, siis oli enim kasutatud neutraalseid või struktureerivaid verbe: *küsimä* 45 korral, *ütlemä* ja *lausuma* 37 korral. Alles siis järgnesid ekspressiivsed verbid nagu *sosistama*, *arvama* ja *nõudma* vastavalt 28, 24 ja 19 esinemiskorraga.

Seega võib väita, et hüpotees leidis osaliselt kinnitust. Tõepoolest ekspressiivseid verbe on kasutatud rohkem, aga teisalt on ühe verbi esinemissagedusi vaadates kõige tüüpilisemad neutraalsed või struktureerivad verbid. Nii nagu on välja toonud ka Carmen Rosa Caldas-Coulthard, et kõige tavalisem saatelause verb on *said* ehk *ütles* (vt ptk 2).

Kuigi muud saatelausetes kasutatavad verbid minu töös uurimise all ei ole, mainin siinkohal siiski, et kõneaktiverbideta saatelauseid märkasin teose jooksul üsna vähe. Näiteks *pead raputama* eelnes otsekõnele vaid ühes kohas. Mõnes kohas saatis otsekõnet ka mõni muu tegevus, nagu *lõi rusikaga lauale*, *muutus umbusklikuks* või *lasi pea norgu ja pressis läbi hammaste*.

Vanaema lõi noapeaga vastu lauda: „Te kuradi ihu inged! Küll te viil nälga näete!“ (Luik 1985: 16)

Vanaema muutus uuesti umbusklikuks: „Mes sii va turss ära põle! Eering ja räim pailu paremad.“ (Luik 1985: 74)

Vanaema lasi pea norgu ja pressis läbi hammaste: „Põle sul kedagi vaja kirjuta! Anna püss seie!“ (Luik 1985: 104)

Valdavalt esines selliseid saatelauseid, nagu näidetena välja toodud, tunduvalt vähem kui kõneaktiverbe sisaldavaid saatelauseid. Küll aga vajaks selle kinnitamine suuremat teose analüüsimist, kus tuleks võtta uurimise alla kõik saatelaused, mis teoses esinevad.

Samuti annaks ekspressiivsusest parema ülevaate see, kui uurimistööd jätkata põhjalikumalt ning arvestada sisse ka verbide laiendid, kuna tundus, et romaanis oli tihti ka neutraalsete verbide puhul kasutatud viisi või suhtumist kirjeldavaid täiendeid. Toon siinkohal välja mõned näited.

Ütlesin tasakesi: „Ema ma leidsin ühe asja.“ (Luik 1985: 4)

Mina aga vastasin silmakirjalikult: „Ma oodasin ju sind.“ (Luik 1985: 12)

„Ema see on kõik sinu süü!“ ütlesin ma kurjalt. (Luik 1985: 15)

Ema ütles turtsakalt: „No mes sa nääksud mu kallal. Mini isi, kui sa tahad!“ (Luik 1985: 16)

Ka nende näidete põhjal võib näha, et võiks nii mõnegi neutraalse verbi arvestada ikkagi ekspressiivsete verbide hulka. Näiteks *ütlesin tasakesi* iseloomustab kõnelemisviisi ning võiks seega olla hoopis vaikset hääletooni väljendavate verbide all. Samuti võiks *ütlesin ma kurjalt* sobida pahameelt väljendavate verbide alla.

Hüpoteesi teine pool oli seotud saatelausete paiknemisega (vt tabel 8) ehk eeldasin, et saatelaused pigem eelnevad kui järgnevad otsekõnele. See osa hüpoteesist pidas täiesti paika, kuna 734 kõneaktiverbiga saatelause puhul asus saatelause otsekõne ees 715 korral, saatelause otsekõne järel kõigest 19 korral.

Tabel 8. Saatelausete paiknevus

SAATELAUSE PAIKNEVUS	ESINEVUS
Otsekõne ees	712
Otsekõne järel	19
KOKKU	731

Usun, et peamine põhjendus sellele, miks saatelause kirjutada otsekõne ette, võiks olla see, et kui lugeja saab enne informatsiooni, kuidas midagi öeldi, siis tal on kohe võimalus otsekõnet vastava pilguga lugeda. Lugejal tekib kiiremini täpsem ettekujutus vestlussituatsioonist, mis aitab tal teost ja tegelasi seeläbi paremini mõista. Otsekõne ees asuv saatelause võiks ilmselt lisada ka dramaatilisust ning rõhutada tegelast, ka näidendites on esitatud esmalt tegelase nimi ja siis repliik.

5.3. Verbid tegelaste iseloomustamisel

Romaanide üks olulisemaid komponente on teoses olevad tegelased. Nii nagu kirjanik tahab võimalikult selgelt luua lugejale pilti tema kujutletavast maailmast, kus tegevus toimub, on oluline ka tegelasi kirjeldada sedasi, et lugeja saaks aru, mida üks või teine tegelane endast kujutab. Millised on ühe või teise tegelase motiivid või ajendid nende käitumisele, kuidas nad suhtuvad ümbritsevasse maailma ja teistesse tegelastesse või miks nad langetavad teatud otsuseid ja valikuid.

Lisaks sellele, et autoril on võimalus lugejale kirjeldada tegelasi nende välimuse kaudu, ei ole vajalik alati otseselt kirjeldada tegelaste iseloomu. Tegelaste iseloom tuleb tihti välja just nende käitumisest, kuid ka vestlustest. Täpsemalt sellest, mida nad ütlevad, kuid ka sellest, kuidas nad seda ütlevad. Viivi Luige „Seitsmenda rahukevade“ nelja olulisema tegelase otsekõne edastamiseks kasutatud kümmet kõige sagedasemat kõneaktiverbi iseloomustab järgnev tabel (vt tabel 9).

Tabel 9. **Kümme enimkasutatud verbi nelja olulisema tegelase näitel**

Laps		Vanaema		Ema		Isa	
Nõudma	15	Käratama	16	Lausuma	6	Küsima	7
Sosistama	15	Lausuma	13	Ütlema	5	Ütlema	6
Küsima	14	Küsima	9	Arvama	5	Arutama	6
Ütlema	9	Ütlema	8	Sosistama	5	Lausuma	5
Vastama	7	Imestama	6	Küsima	3	Imestama	5
Käskima	6	Seletama	5	Imestama	3	Arvama	4
Kuulutama	6	Ohkama	5	Sundima	3	Seletama	4
Käratama	5	Pahandama	5	Vastama	3	Õpetama	4
Röökima	5	Põlastama	4	Seletama	2	Kinnitama	2
Kisendama	5	Mühatama	4	Hädaldama	2	Soovitama	2

Romaani peategelane on nelja-viieaastane tüdruk. Tal on väga elav kujutlusvõime, mis väljendub selles, kuidas ta oma sõpradega mängib. Talle meeldib palju lugeda ja talle meeldib uusi teadmisi saada. Tema uudishimulikku poolt toetavad ka verbid, millega tema kõnet edastatud on. Laps on teoses palju küsinud ja pärinud.

Küsisin pahuralt: „Vanaema, mespärast me karjas piame olema? Mespärast me Lehikud ketti ei pane ja isi ära kodu ei lähä?“ (Luik 1985: 96)

Jooksin, kindanöörid nürilt kaelasooni lõikamas, vanaema juurde ja pärisin õhinal: „Vanaema, kas sul kodus purgis mett on viil?“ (Luik 1985: 97)

Samas on lapse näol tegu üsna südika ja nõudliku tegelasega, kellele meeldib, kui talle tähelepanu pööratakse, teda kuulatakse. Ta on väga iseteadlik.

Käratasin: „Akaku! Mina irmutan küll nii pailu kui ma isi tahan!“ (Luik 1985: 83)

Möirgasin: „Lähme ära! Lähme ära! Lähme ära! Lähme ära!“ (Luik 1985: 6)

Tema kõnet on palju edastatud nõudmisena, tähelepanu saamise soovile viitab ka näiteks verbi *kuulutama* kasutamine.

Kui kelk jälle edasi liikus, nõudsin: „Noh, akkame pääle! Mes kuurmaga me lähme?“ (Luik 1985: 137)

Hakkasin keksides Liisu ees minema ja kuulutasin: „Mede mullik tapeti täna ära!“ (Luik 1985: 126)

Samas võrdselt *nõudma* verbiga on lapse kõnet edastatud ka verbiga *sosistama*.

Mul hakkas temast kahju, läksin vanaema juurde ja sosistasin talle kõrva sisse: „Kutsu ta meile tangusuppi süüma.“ (Luik 1985: 101)

Sosistamine võib kindlasti iseloomustada lapse salapära, kuidas ta ehk ei taha, et kõik teda kuuleksid, kui ta midagi arutab või kellegagi vestleb või mis plaane ta peab ja millised mõtteid mõlgutab. Eelnevast näitelausest tuleb lisaks välja ka lapse heasüdamlikkus ja hoolivus.

Laps on kange iseloomuga ja valjuhäälnne. Tema kangust, nõudlikkust ja jõulist iseloomu väljendab kindlasti ka verbide *käskima* ja *sundima* kasutus, nagu välja toodud näitelauses.

Käskisin: „Ema, ära enam korja!“ (Luik 1985: 6)

Siis jäin ema ette seisma, ajasin pea kuklasse ja käskisin: „Seo kinni! Noh, kas saab juba!“ (Luik 1985: 28)

Teine oluline tegelane, kellega laps tihedalt teose jooksul suhtleb, on vanaema, kelle tegelaskuju jätab väga otsekohese ja enesekindla mulje. Ta ei lase teistel end mõjutada või kuidagi enda otsustes kahelda. Seda toetab tema pisut vali kõneviis, näiteks ta käratab väga palju.

Vanaema käratas: „Akkab aga jälle oma Lainega! Kas sina isi juures ollid, ku' ta rääkis!“ (Luik 1985: 136)

Samas kuna tegemist on nii-öelda vanema ja elutargema tegelaskujuga, annavad tema sellist positsiooni kindlasti edasi verbid *lausuma*, *seletama*, *arvama* ja *õpetama*.

Vanaema õpetas: „Võta laps seltsiss, ta ikki üks elus ing!“ (Luik 1985: 137)

Vanaema lausus: „No ku kõigil on sihandsed tahtmesed, siss mina tahass, et sa mind selle loksipiindra juures lapsega üles võtass. Niid on viil minu ema istutatud loksid.“ (Luik 1985: 51–52)

Samuti ta avaldab oma arvamust ja väljendab pahameelt, kui miski talle ei meeldi. Vajadusel vanaema ka manitseb või keelab ning muretseb, näiteks vanaema *ohkab* sagedamini, võrreldes teiste tegelastega.

Vanaema vaatas mind murelikult, pani suka koos varrastega korvi ja ohkas: „Ega põle kedagi teha, ega nüüd änam rahu ei saa.“ (Luik 1985: 97)

Ema tegelaskuju jättis teoses üsna noore ja helge mulje. Ta tundus pigem arglik ja tagasihoidlik, samuti väga malbe. See paistis välja tema käitumisest, aga seda toetab kindlasti ka tema kõnelemine. Kogu teose vältel ei torka tema kõne edastamisel kasutatud kõneaktiverbide seas silma mingit ühtset joont, et ta oleks näiteks väga valjuhäälnene või nõudlik. Tal on üsna võrdselt jaotunud verbid neutraalsete ja pigem tagasihoidlikema verbide vahel, nagu *ütleva, lausuma, arvama, sosistama*.

Ema tegi niisama lahke näo ning vastas: „Tere Laine!“ (Luik 1985: 29)

Ema kannatas kannatlikult, lõpuks ta lausus: „No akkame aga jälle minema.“ (Luik 1985: 7)

Kui vanaema puhul on selgelt näha, et tegemist on valjuhäälse tegelaskujuga, siis ema puhul tõepoolest tekib pigem kujutluspilt vaiksest, kannatlikust ja hoolivast tegelasest.

Sama saab öelda isa tegelaskuju kohta. Ka tema puhul ei ole selgelt verbide kasutuses välja joonistunud mingit mustrit, et tegu oleks väga nõudliku või valjuhäälse tegelasega. Ka isa kõne edastamisel on kasutatud üsna võrdselt verbe *ütleva, küsima, lausuma, imestama, arvama, seletama, arutama*.

„Must sõstar on põhjamaa viinamari,“ arvas isa. (Luik 1985: 22)

Isa toetas leti najale ja arutas: „Ei tää, kuda naesed neid kaussa ei taha! Nad põle ju kallid ka sugugi ja teevad toidule teise maigu juure. Masinamiis piab küll alumiiniumkausist süüma, siss on masinamaik alati suus!“ (Luik 1985: 59)

Mingil määral saab neist verbidest ja lausetest siiski välja lugeda, et ka tema puhul on tegu vanema ja kogenuma inimesega, kes tahab teistele seletada, miks ja kuidas miski toimib või sedasi on. Või siis soovib ta arutada erinevatel teemadel.

Isa õpetas: „Ära sa sõidu aeg jalgu vasta ratast lase!“ (Luik 1985: 58)

Küll aga tuleb *õpetama* verbi esinevus tema kõne edastamisel kõige rohkem ette, sellest saab kindlasti järeldada, et ta on tegelane, kes soovib oma teadmisi ja kogemusi teistega, enamasti oma lapsega, jagada ja neid edasi anda. *Imestama* verbi sagedane esinemine isa tegelaskuju saatelauses on ehk mõningaseks üllatuseks, küll aga võib see viidata vahest sellele, et isa on pidevalt kodust ära ning ehk panevad teda imestama asjaolud, mis temani jõuavad, kui ta koju satub.

Isa imestas: „Vaata, kui ää mõte! Kis pärast pilti vaatab, arvab, et sul on toanurga taga ehk jalgratas isi kah varjus. Nüidse aja inimese lillekimp ongi jalgrattapump ja mutrevõti. Ka sa mutrevõtit ei taha ka kätte võtta?“ (Luik 1985: 52)

Konkreetses eespool välja toodud näitelause puhul imestab isa lapse ettepaneku üle pildil rattapumpa käes hoida. Tõenäoliselt on isa üllatunud, kust lapsel selline idee pildistamise jaoks tuleb. Ehk imestab isegi lapse iseloomu üle.

Kindlasti saab kvantitatiivsest analüüsist ja ka tegelasi pisut lähemalt vaadates järeldada, et verbide kasutus sõltub sellest, millise tegelasega on tegu. Kui autor soovib, et tegu oleks jõulisema või autoriteetsema isikuga, siis kindlasti ta valib ka tegelase kõne edastamiseks sellised verbid, mis näitavad, et tal on mõjuvõimu ja julgust öelda asju kõvasti välja või avaldada tugevalt enda soove ja nägemusi. Seevastu malbemate tegelaste loomiseks kasutatakse pigem neutraalseid või vaikset hääletooni edastavaid verbe.

Nagu ka kvantitatiivsest analüüsist (vt ptk 5.2.) selgus, tundub, et üks parimaid viise tegelaskõne ilmekamaks esitamiseks on kõnelemisviisi edastavate verbide kasutamine saatelauses. Palju on kasutatud valju või kõrget hääletooni edastavaid verbe, kuid kontrastina on ka tihti sosistamist. Tõenäoliselt on kõnelemisviisi edastavaid verbe hea kasutada ka selleks, et lugejal tekiks parem idee, kuidas tegelane midagi ütleb. Täpsemat ülevaadet kõikidest saatelausete kõneaktiverbide esinemisest nelja olulisema tegelase puhul saab vaadata töö lisadest (vt lisa 2).

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös keskenduti Viivi Luige teose „Seitsmes rahukevad“ otsekõne saatelauses esinevatele kõneaktiverbidele. Uuriti täpsemalt, milliseid verbe on teoses kasutatud, kui palju esineb erinevaid verbe ning kas rohkem on ekspressiivseid või neutraalseid verbe. Lisaks sellele vaadati, kas saatelaused asuvad pigem otsekõne ees või taga ning kas verbide kasutus erineb sõltuvalt tegelasest.

Esialgne töö hüpotees oli järgmine: Viivi Luige romaanis „Seitsmes rahukevad“ on autor kasutanud otsekõne saatelauses pigem ekspressiivseid verbe, samuti saatelaused pigem eelnevad kui järgnevad otsekõnele.

Teoreetilises osas on antud põgus ülevaade ilukirjanduskeelest ja tegelaskõne vahendamise võimalustest. Lisaks on tutvustatud verbide liigitamise võimalusi ning Viivi Luige elu ja loomingut, täpsemalt ka uuritavat teost „Seitsmes rahukevad“.

Analüüsisosas tutvustatakse siinse töö autori loodud kõneaktiverbide liigitust, mida kasutati verbide jaotamiseks ja analüüsimiseks. Seejärel järgneb kvantitatiivne analüüs, kus on tabelitena välja toodud iga rühma verbide esinemissagedus teose vältel, ning kvalitatiivne analüüs, kus kirjutatakse verbide olulisusest ja võimalustest tegelaste iseloomustamisel ja kujutamisel.

Kvantitatiivsest osast selgus, et teoses on kasutatud kokku 165 erinevat kõneaktiverbi. Verbe esines kokku 734 korral. Teose algul püstitatud hüpoteesi esimene pool sai kinnitust selles osas, et ekspressiivseid verbe oli kõikidest verbidest kokku 150 ja neid esines kokku 548 korral. Teisest küljest tuleb märkida, et kui arvestada ühe verbi esinemissagedust, siis oli enim kasutatud neutraalseid ja struktureerivaid verbe, kuna kõige suurem esinemissagedus oli verbidel *küsimä* (45), *ütlemä* (37) ja *lausumä* (37). Ekspressiivsed verbid *sosistama*, *arvama* ja *nõudma* vastavalt 28, 24 ja 19 esinemiskorraga.

Hüpoteesi teine pool, mis puudutas saatelausete paiknevust sai kinnitust. 734 saatelausest olid 715 saatelauset, mis paiknesid otsekõne ees, ning vaid 19 saatelauset paiknesid

otsekõne järel. Üks põhjendus sellele võib olla asjaolu, et kui saatelause esitada enne otsekõnet, saab lugeja enne informatsiooni, kuidas midagi öeldi, ning seejärel on tal kohe võimalus otsekõnet vastava pilguga lugeda.

Analüüsiva osa teises pooles tuleb välja, et kõneaktiverbide valik saatelausetes aitab autoril kujutada tegelasi vastavalt nende olemusele. Kõneaktiverbid on aidanud teoses välja tuua nii peategelase kange ja nõudliku iseloomu, vanaema enesekindluse ja elutarkuse, ema tagasihoidliku ja hooliva loomu ning isa tegelaskuju, kellele meeldib erinevatel teemadel arutada ja oma teadmisi teistega jagada.

Kuna käesolevas uurimuses uuritakse ainult kõneaktiverbe ilma laienditeta, saaks Viivi Luige romaani „Seitsmes rahukevad“ veel edasigi uurida. Täpsemaks ekspressiivsuse uurimiseks võiks uurida kõneaktiverbe koos laienditega. Täpsemaks ülevaateks saatelausete paiknemise ja kõikide otsekõne saatvate verbide uurimiseks tuleks uurida kõiki otsekõne saatelauseid. Kõikide verbide uurimiseks tuleks luua ka laiem liigitus, mis ei hõlmaks ainult kõneakti edastavaid verbe.

Kirjandus

Annus jt = Annus, Epp, Luule Epner, Mart Velsker 2006. Uuem eesti kirjandus. Gümnaasiumi kirjandusõpik. Tallinn: Kirjastus Koolibri.

Caballero, Rosario; Carita Paradis 2017. Verbs in speech framing expressions: Comparing English and Spanish. – *Journal of Linguistics* 54 (2018): 45–84.

Caldas-Coulthard, Carmen Rosa 1992. Reporting Speech in Narrative Discourse: Stylistic and Ideological Implications. – *Ilha de Desterro* No 27: 67–82.

Caldas-Coulthard, Carmen Rosa 1994. On Reporting Reporting: The Representation of Speech in Factual and Fictional Narratives. – *Advances in Written Text Analysis*. Toim. Malcolm Coulthard. London: Routledge, 295–308.

Direct Speech; <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/direct-speech>.
Vaadatud 08.04.2019.

Eberhardt, Maeve 2017. Gendered representations through speech: The case of the *Harry Potter* series. – *Language and Literature* 26 (3): 227–246.

ELIC = Estonian Literature Centre;
<http://estlit.ee/elis/?cmd=writer&id=85322&grp=1>. Vaadatud 19.03.2019.

EP 2006 = Eesti Päevaleht; <https://epl.delfi.ee/news/kultuur/viivi-luigega-huvist-lahedastest-inimestest-ja-sonade-leidmisest?id=51062859>. Vaadatud 18.03.2019.

Fludernik, Monika 1993. The Fictions of Language and the Languages of Fiction. London, New York: Routledge.

Hennoste, Märt 1996. Tekstiõpetuse õpik keskkoolile. Tallinn: Avita.

Hennoste, Tiit; Pajusalu, Karl 2013. Eesti keele allkeeled. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kern, Katrin; Ilona Võik 2014. Korras keel, sobiv stiil, selge sõnum. Gümnaasiumi stilistikaõpik. Tallinn: Maurus Kirjastus.

Kirjandusraal = Kirjandusraal 2012; <http://luikjatraat.synter.ee/Luik/Elulugu.html>.
Vaadatud 18.03.2019.

Labi, Kanni 2006. Eesti regilaulude verbisemantika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Leech, Geoffrey; Mick Short 2007. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. Second Edition. Harlow [etc.]: Longman.

Pajunen, Anneli 2001. Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pajusalu jt = Pajusalu, Karl; Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg 2018. Eesti murded ja kohanimed. 3., kohandatud ja täiendatud trükk. Toim. T. Hennoste. Tartu.

Reported Speech; <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/reported-speech/reported-speech-direct-speech>.
Vaadatud 08.04.2019.

Ruano San Segundo, Pablo 2016. A Corpus-Stylistic Approach to Dickens' Use of Speech Verbs: Beyond Mere Reporting. – Language and Literature 25 (2): 113–129.

Ruano San Segundo, Pablo 2017. Reporting Verbs as a Stylistic Device in the Creation of Fictional Personalities in Literary Texts. – ATLANTIS Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies 39.2 (December): 105–124.

Tragel, Ilona; Piia Taremaa 2019. Eesti keele verbide semantilisest liigitamisest. – Keel ja Kirjandus 3, 207–222.

Viivi Luik; <http://viiviluik.ee>. Vaadatud 19.03.2019.

Väljataga, Märt 2016. Ajast ja arust ehk tempusest ja teadvusest eesti komplementlauses. – Keel ja Kirjandus 8–9, 681–698.

Reporting Verbs in the Reporting Clauses of Direct Speech in Viivi Luik's Novel „The Seventh Spring of Peace“. Summary

This bachelor's thesis focused on the reporting verbs found in the reporting clauses for direct speech in Viivi Luik's book „Seitsmes Rahukevad“. The thesis investigated what verbs were used, how many unique verbs were used and whether there were more expressive or neutral verbs. Furthermore, the thesis investigated whether the reporting clauses followed or preceded the direct speech and whether the usage of verbs varied by characters.

The initial hypothesis was the following: In Viivi Luik's book „Seitsmes Rahukevad“, the author used expressive verbs more than neutral words in direct speech, and the reporting clauses mainly preceded direct speech.

In the theoretical part of the thesis, a thorough overview is given about the language used in the fictional work and about the possibilities of portraying character speech. Furthermore, options for classifying verbs are introduced and an overview of Viivi Luik's life and work, including the investigated work „Seitsmes Rahukevad“, is given.

In the analysis part of the thesis, the thesis author's classification for reporting verbs is introduced. This classification was used to classify and analyse the verbs. Then follows the quantitative analysis, where the occurrence frequency of each group's verbs can be seen in tables, and then the qualitative analysis, where the importance of verbs and the options they provide for characterizing and depicting characters are brought out.

The quantitative part concluded that the work contained 165 unique reporting verbs. Verbs were used a total of 734 times. The first part of the hypothesis was confirmed as expressive verbs made up a total of 150 of all verbs and they were used 548 times. On the other hand, it should be mentioned, that if we take in to account the occurrence frequency of one verb, then neutral and structuring verbs were used the most. The verbs with the highest occurrence frequency were *küsi* (ask, 45 times), *ütles* (say/tell, 37 times) and

lausuma (say, 37 times). Expressive words like *sosistama* (whisper), *arvama* (think) and *nõudma* (demand) were used 28, 24 and 19 times respectively.

The second part of the hypothesis was also confirmed. Out of 734 reporting clauses, 715 preceded direct speech and only 19 followed direct speech. One reason for this might be that if the reporting clause precedes the direct speech, the reader can then receive information about the way something will be said, and they can then read the direct speech according to the situation and emotion.

In the second section of the analysis part it is concluded that the usage of reporting verbs helps the author depict the characters according to their personalities. Reporting verbs helped in emphasizing the main character's stiff and demanding personality, the grandmother's confidence and wisdom, the mother's shy and caring personality and the father's, who liked to discuss different topics and share his knowledge, character.

Since this thesis only investigates the reporting verbs without their expansions, Viivi Luik's book „Seitsmes Rahukevad” can be investigated even further. To get an even more accurate picture of the expressiveness, one could investigate the reporting verbs with their expansions. For an even more accurate overview of the locations of reporting clauses and all the verbs accompanying direct speech, one should investigate all the reporting clauses for direct speech. To investigate all the verbs, there would also need to be a broader classification that wouldn't cover only the reporting verbs.

Lisad

Lisa 1. Romaanis esinenud verbide jaotumine rühmadesse

1. Neutraalsed verbid	Ütlema Lausuma Arutama Rääkima Sõnama Aru pidama Juttu tegema
2. Struktureerivad verbid	Küsima Pärima Vastama Uurima Alustama Jätkama Lisama Kordama
3. Kõnelemisviisi kirjeldavad verbid	
3.1. Hääletooni kirjeldavad verbid	
3.1.1. Vali/kõrge hääletoon	Hõiskama Röökima Möirgama Üürgama Hüüdma Hõikama Räuskama Lõugama Käratama Häält tõstma Karjatama Hädakisa tõstma Kisendama Kisama Kiljatama Kilkama Kiljuma

	Hõikuma Kärgatama
3.1.2. Vaikne/madal hääletoon	Sosistama Sisistama Pomisema Mõmisema Poetama
3.1.3. Loomahääli kodeerivad verbid	Nurruma Näuguma Urisema
3.2.Kõne kiirust kirjeldavad verbid	Paristama Vuristama Venitama
3.3.Kõne selgust kirjeldavad verbid	Ühmama Mühatama Ühmatama Kohmama Köhatama
4. Suhtumist või hoiakut kirjeldavad verbid	
4.1.Teravat/järsku suhtumist väljendavad verbid	Kähvatama Põrutama Pahvatama Nähvama Purskama
4.2.Emotsionaalsust väljendavad verbid	Ehmatama Vihastama Rõõmustama Ahastama Imestama Halastama Põlastama
4.3.Kahtlust väljendavad verbid	Kõhklema Kahtlema
4.4.Murelikkust väljendavad verbid	Muretsema Ohkama Õhkama
4.5.Mõtlikkust/igatsust väljendavad verbid	Korrutama Heietama
4.6.Naermisverbid	Itsitama

	Naerma Muhelema Kihistama
4.7.Nutmis-/jonnimisverbid	Nuutsuma Jonnima Virisema Inisema Vinguma Töinama Tönnima
4.8.Kiitlevad verbid	Uhkustama Kiitlema Suurustama Edvistama
4.9.Tõdemuslikud verbid	Arvama Seletama Selgitama Lubama Kinnitama Nõusse jääma Teatama Tunnistama Otsustama Oma ajama Vastu ajama Kindlaks jääma Tagasi ajama Teadma Töotama Meelt (mitte) muutma Meelde tuletama Õpetama Vaidlema Raiuma
4.10. Pahameelt/rahulolematust väljendavad verbid	Nurisema Torisema Nurama Irisema Jõrisema Kurtma

	Kaebama Hädaldama Ägama
4.11. Vandumisverbid	Kiruma Vanduma Sajatama Needma Manama Sõnuma
5. Eesmärgistatud kõneaktiverbid	
5.1.Tegu kirjeldavad verbid	Hoiatama Vabandama Lohutama Ässitama Ilmutama Lugema Ähvardama Meelitama Kuulutama Kutsuma
5.2.Käskivad/keelavad/paluvad verbid	Käskima Sundima Nõudma Kamandama Käsutama Keelama Vaigistama Paluma
5.3.Nõudlust väljendavad verbid	Nuruma Manguma Lunima Peale käima
5.4.Avameelsust väljendavad verbid	Südant puistama Pihtima
5.5.Soovitavad verbid	Pakkuma Soovitama Ette panema Esitama
5.6.Toetust väljendavad verbid	Julgustama Ergutama

5.7.Naeruvääristavad verbid	Pilkama Lõmpsuma Osatama Parastama
5.8.Intensiivsed küsitlemisverbid	Usutlema Pinnima
5.9.Hinnangulised verbid	
5.9.1. Kiitmisverbid	Kiitma
5.9.2. Laitmisverbid	Pahandama Manitsema Noomima Hurjutama Pragama Sõitlema Tänitama Naaksuma Haugutama

Lisa 2. Verbide esinemissagedus nelja olulisema tegelase näitel

	Laps	Vanaema	Ema	Isa
NEUTRAALSED VERBID				
Ütlema	9	8	5	6
Lausuma	3	13	6	5
Arutama		2		6
Rääkima			1	1
Sõnama		2		
Aru pidama				1
Juttu tegema	1			
STRUKTUREERIVAD VERBID				
Küsima	14	9	3	7
Pärima	4	2	2	
Vastama	7		3	1
Uurima	1			
Alustama	2			
Jätkama	3			1
Lisama	3	1		
Kordama	1	1	1	
HÄÄLETOONI KIRJELDAVAD VERBID				
Hõiskama	3			
Röökima	5			
Möirgama	3			
Üürgama	1			
Hüüdma	5			
Hõikama	5	2	2	1
Räuskama				
Lõugama	1			
Käratama	5	16		2
Häält tõstma	1			
Karjatama	1			
Hädakisa tõstma	1			
Kisendama	5			

Kisama	1			
Kiljatama		1		
Kilkama	1		1	
Kiljuma	1			
Hõikuma				
Kärgatama		1		
Sosistama	15	2	5	2
Sisistama	4			
Pomisema	5	1		
Mõmisema	1			
Poetama	1			
Nurruma	1			
Näuguma	1			
Urisema				
Paristama				
Vuristama	1			
Venitama	2		1	
Ühmama	1			
Mühatama		4		
Ühmatama	1	1		
Kohmama	1	2	1	
Köhatama				
SUHTUMIST VÕI HOIAKUT KIRJELDAVAD VERBID				
Kähvatama			1	
Põrutama		2		
Pahvatama		1		
Nähvama			2	
Purskama	2		1	
Ehmatama			1	
Vihastama		2		
Rõõmustama	1	1		2
Ahastama			1	
Imestama		6	3	5
Halastama	1			
Põlastama	3	4		2
Kõhklema				

Kahtlema				1
Muretsema		1		
Ohkama	1	5		1
Õhkama		1		
Korrutama			1	
Heietama				
Itsitama	1		2	
Naerma		1	1	1
Muhelema				1
Kihistama				
Nuutsuma			1	
Jonnima	3		1	
Virisema	1			
Inisema	1			
Vinguma	1			
Töinama			1	
Tönnima	1			
Uhkustama	2		1	
Kiitlema				
Suurustama	2			
Edvistama	1			
Arvama	2	4	5	4
Seletama	2	5	2	4
Selgitama	2		1	
Lubama	1		1	
Kinnitama	4	1	1	2
Nõusse jääma				
Teatama	2			
Tunnistama		1		
Otsustama				
Oma ajama				1
Vastu ajama		1	2	
Kindlaks jääma				1
Tagasi ajama				1
Teadma		1		
Töotama		1		
Meelt (mitte) muutma				
Meelde tuletama	2			
Õpetama	3	2		4

Vaidlema				
Raiuma		1		
Nurisema	2	1		
Torisema		3		
Nurama			1	
Irisema	1			
Jõrisema	1			
Kurtma	1	3	1	1
Kaebama	2	3		
Hädaldama	1		2	
Ägama	2			
Kiruma				
Vanduma	3			
Sajatama		1		
Needma			1	
Manama		1		
Sõnuma		1		
EESMÄRGISTATUD KÕNEAKTIVERBID				
Hoiatama	2		2	1
Vabandama				1
Lohutama	2			
Ässitama	1			
Ilmutama	1			
Lugema	2	1		
Ähvardama	3	1		
Meelitama	3		1	
Kuulutama	6		1	
Kutsuma	2	2		
Käskima	6	1	2	1
Sundima	4	1	3	1
Nõudma	15	1		
Kamandama				
Käsutama	3	2		
Keelama	1	1		
Vaigistama			1	
Paluma	1			
Nuruma	2			
Manguma	2			

Lunima	1			
Peale käima	1			
Südant puistama			1	
Pihtima		1		
Pakkuma	1		1	1
Soovitama	1		1	2
Ette panema	1			
Esitama	1			
Julgustama	1			
Ergutama	1			
Pilkama	1			
Lõmpsuma				
Osatama		2		
Parastama	1	3	1	
Usutlema				
Pinnima		1		
Kiitma	3	2		1
Pahandama		5		1
Manitsema	1	1		
Noomima		1	1	1
Hurjutama	2	1	1	
Pragama			1	
Sõitlema		1		
Tänitama	1			
Naaksuma	1			
Haugutama				
KOKKU	247	150	82	74

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sandra Sternhof,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kõneaktiverbid otsekõne saatelauses Viivi Luige romaanis „Seitsmes rahukevad““, mille juhendaja on Eva Velsker, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sandra Sternhof

30.05.2019